

СЕРІЯ «ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИВ»

ДЖО СТАДВЕЛЛ

Чому Азії вдалося

**УСПІХИ І НЕВДАЧІ
НАЙДИНАМІЧНІШОГО
РЕГІОНУ СВІТУ**

2-ге видання

*Переклала з англійської
Олександра Цехановська*

«НАШ ФОРМАТ» · КИЇВ · 2022

УДК 332.142.4
Д 42

Стадвелл Джо

Д 42 Чому Азії вдалося. Успіхи і невдачі найдинамічнішого регіону світу / пер. з англ. Олександра Цехановська. — 2-ге вид. — К.: Наш Формат, 2022. — 448 с. — Серія «Історія економічних див».
ISBN 978-617-8115-31-9 (паперове видання)
ISBN 978-617-8115-32-6 (електронне видання)

У чому причина стрімкого економічного злету Китаю? Чому не можна беззастережно довіряти думці неінституціоналістів? Де «золота середина» в керуванні економікою держави? На ці та інші запитання шукає відповідь репортер «Файненшл таймс» Джо Стадвелл. Він аналізує три головні складники успішної економіки: аграрну політику, промислове виробництво і розподіл фінансування. У прицілі авторської уваги Японія, Південна Корея, Тайвань, Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни, В'єтнам і Китай. Аналізуючи бізнес цих країн, автор показує, що спрацювало в Азії, а що ні.

УДК 332.142.4

Книжка вийшла за підтримки
Фонду Василя Хмельницького K.Fund

Перекладено за виданням: Joe Studwell. *How Asia Works: Success and Failure in the World's Most Dynamic Region*. (London, Profile Books LTD, 2013, ISBN 978 1 84668 242 1).

Історія економічних див
Серія заснована 2022 року.

ISBN 978-617-8115-31-9 (паперове видання)
ISBN 978-617-8115-32-6 (електронне видання)

Усі права застережено. All rights reserved
© Joe Studwell, 2013
© Цехановська О., пер. з англ., 2016
© ТОВ «НФ», виключна ліцензія на видання,
оригінал-макет, 2016

ЗМІСТ

<i>Від автора</i>	9
<i>Вступ</i>	11
Частина перша.	
Земля: тріумф городництва	31
<i>Подорож 1. Від Токіо до Ніїгати</i>	47
<i>Подорож 2. Західний Негрос</i>	71
Частина друга.	
Промисловість: перемога істориків	115
<i>Подорож 3. Від Сеула до Пхохана та Ульсана</i>	159
<i>Подорож 4. Малайзія</i>	190
Частина третя.	
Фінанси: переваги короткого повідця	229
<i>Подорож 5. Джакарта</i>	272
Частина четверта.	
Як у цей контекст вписується Китай	293
<i>Епілог. Навчаючись брехати</i>	348
<i>Подяки</i>	353
<i>Бібліографія</i>	355
<i>Примітки</i>	371

Я виступив у вирішальний момент, і на серці мені гірко...

*Вільям Гладстон,
промова у Мідлотіанському
виборчому окрузі*

ВІД АВТОРА

Два основні використані мною джерела — база даних Всесвітнього економічного огляду від МВФ, яка бере початок із 1980 року, та база даних Індикаторів світового розвитку від Світового банку, що починається з 1960-го. Якщо для даних не вказане інше джерело, це означає, що вони були взяті з одного із цих джерел. Рішення не завжди вказувати в джерелах МВФ та Світовий банк визначене прагненням зменшити кількість прикінцевих посилань.

Світовий Банк вніс зміни у свою термінологію і тепер позначає Валовий національний продукт (ВНП) як Валовий національний дохід (ВНД). Тоді як деякі читачі, може, більше звикли до старішого терміну, ВНП, у цій книзі використовується ВНД. Згідно із Світовим банком між ними немає методологічної різниці. Методологічною різницею, на яку читачам варто звернути увагу, є те, що ВНД стосується доходу країни як із внутрішніх, так і з міжнародних джерел, у той час як ВНП відображає дохід виключно внутрішньої економіки.

Незважаючи на мої зусилля обмежити кількість прикінцевих посилань, їх все-таки знадобиться достатньо багато для того, щоб роз'яснити певну позицію або ж продемонструвати, що для моїх слів є істотне підґрунтя. Від читачів не очікується цього і не передбачається, що вони звертатимуться до усіх прикінцевих посилань. Найкращий спосіб опрацювати цю книгу для багатьох людей полягатиме у тому, щоб звертатися до прикінцевих роз'яснень тільки у тих випадках, коли певний аргумент видається їм особливо важливим або контроверсійним. Для зацікавлених я сподіваюся

видати більше наукових досліджень, які підтримують сказане мною в окремих додатках. Всі здобутки на цьому шляху буде відображено на сайті: www.howasiaworks.com.

У випадках, коли не вказано інше, курс обміну відповідає курсові року або періоду, про який ідеться.

Нарешті, майже кожна країна в Азії виробила систему романізації азійських мов, які конкурують між собою. Пишучи імена людей та назви місць, я намагався звертатися до романізованих форм, які найбільш знайомі англомовним читачам. Пак Чон Хі [Park Chung Hee] висловлював бажання записувати його ім'я саме у такий спосіб. Ха-Юн Чанг [Ha-Joon Chang] пише своє ім'я відповідним чином. Бйон-кук Кім [Byung-kook Kim] записується саме так. А перший президент Південної Кореї наполягав на написанні Синман Лі [Syngman Rhee] (якби я називав його більш стандартним Лі Син Ман [Lee Seung Man], ніхто б його не впізнав).

Вступ

Ця книжка з'ясовує, чи можливо швидко досягти економічної трансформації. У ній автор наполягає: існує три критично важливі види втручання, які може застосовувати уряд із метою прискорення економічного розвитку. Там, де ці види втручання було застосовано найефективніше, — у Японії, Південній Кореї, на Тайвані та нині в Китаї, — вони привели до настільки швидкого переходу від бідності до багатства, подібного до якого досі не бачив світ. З іншого боку, решта країн Східної Азії, маючи такі самі амбіції та рівні або й кращі вихідні дані, але при цьому дотримуючись іншої політики, на певний період забезпечили собі прискорене зростання, але цей поступ виявився нетривалим.

Перша — і найменш популярна — форма втручання полягає у максимізації виробництва у сфері сільського господарства, де в бідних країнах зайнятий значний відсоток населення. Успішні країни Східної Азії продемонстрували, що найліпший спосіб досягти цього полягає в реструктуризації агрокультури на засадах трудомісткого сімейного господарства, тобто більш масштабного варіанту городництва.

У такий спосіб використовується вся доступна в бідній економіці робоча сила, а прибутковість і випуск продукції зростають до найвищих із можливих рівнів, хоча й спираються на дуже незначні здобутки кожної зайнятої людини. Загальний результат є початковим надлишком продукції, що перевищує попит на товари та послуги.

Друга форма втручання — у багатьох значеннях, другий етап — спрямування інвестицій та підприємств у виробництво. Це

пояснюється тим, що індустрія поточно-масового виробництва найефективніше використовує обмежені навички робочої сили в економіці, що розвивається.

За таких умов працівник лише починає відходити від сільсько-го господарства. Відносно некваліфіковані робітники, працюючи з машинами, створюють на фабриках додаткову вартість, яка може швидко розійтися на світовому ринку.

На додачу, в Східній Азії кожен успішний уряд був першим у пошуку нових шляхів прискореної технологічної модернізації виробництва через субсидії, що надаються відносно до показників експорту. Подібна комбінація субсидій і того, що я називаю «експортною дисципліною», підняла індустріалізацію на не бачений досі рівень.

Нарешті, втручання у фінансовий сектор із метою фокусування капіталу на інтенсивному, дрібному сільському господарстві та розвитку виробництва забезпечують третій шлях до швидкої економічної модернізації.

Роль держави полягає в тому, щоб завжди мати кошти, спрямовані на стратегію розвитку, яка передбачає найшвидше з можливих технологічне навчання, а відтак — і на перспективу високого доходу в майбутньому замість короткочасної віддачі та індивідуального споживання. Це нерідко створює прірву між державою та багатьма бізнесменами й споживачами, які мають менш важливі стратегічні завдання.

Політичний рецепт швидкого економічного розвитку впродовж певного часу залишався у Східній Азії незрозумілим через те, що поряд швидко зростали країни, економіка, яких не наслідувала моделі Японії, Кореї, Тайваню та Китаю. У 80-х та на початку 90-х Світовий банк учепився за показники офшорних фінансових центрів Гонконгу та Сингапуру й економіки Індонезії, Малайзії, Таїланду, котрі продемонстрували раптове зростання, щоб наполягати на тому, що економічний ріст стимулювався політикою *laissez-faire** з мінімальною роллю уряду. Попри те, що офшорні центри з їх кри-

* «Принцип невтручання» — економічна доктрина, згідно з якою державне втручання в економіку повинне бути мінімальним, зосередженим на захисті людей та

хінним, щільно розселеним населенням та відсутністю сільсько-господарських секторів, продуктивність яких була б визначальною для економіки в цілому, не дуже підходять для порівняння з іншими країнами, Світовий банк використав Гонконг і Сингапур як два з трьох своїх кейсів «на підтвердження» в дуже контроверсійному звіті за 1987 рік¹. Після масштабної академічної критики звіту, Світовий банк видав навздогін інший, 1993-го, — «Диво Східної Азії», що визнав існування в деяких державах промислової політики та промислового протекціонізму в зародковому стані. Але він занижив роль такої політики, уникнув обговорення сільського господарства взагалі та додав Гонконг і Сингапур до Малайзії, Індонезії і Таїланду й таким чином залишив Японію, Корею і Тайвань у статистичній меншості серед своїх «азійських країн із високими показниками» (Китай було виключено зі звіту²).

Це була ідеологічно заряджена ера так званого Вашингтонського консенсусу, впродовж якої Світовий банк, Міжнародний валютний фонд і Державна скарбниця США були одностайними в переконанні, що політика вільного ринку, яка ввійшла в моду в США та Великій Британії, підходила для будь-якої економіки незалежно від рівня її розвитку³. Напруга дискусії була такою, що академічна точність нерідко приносилась їй у жертву, як це сталося зі звітами Світового банку. І справді, навіть фахівці з Японії, Кореї і Тайваню, які виступали проти Вашингтонського консенсусу в питаннях економічного розвитку, виголошували сумнівні твердження, аби підкріпити свою позицію. Це лише посилювало плутанину. Чалмерс Джонсон написав у вступі до свого основоположного дослідження японського розвитку, опублікованого 1982 року: «[Модель японського розвитку] сьогодні відтворюється у ново-індустріалізованих державах Східної Азії — Тайвані та Кореї — і в Сингапурі й південних та південно-східних азійських державах». Еліс Амсден, яка виконала визначальний аналіз корейського розвитку, у вступі до опублікованої трохи згодом книги зверталася до «моделі, використаної Японією, Кореєю, Тайванем і Таїландом». Навіть У. У. Ростов,

їхньої власності, національній безпеці та наданні обмеженого числа суспільних благ, таких як дороги. — Прим. ред.

автор однієї з найбільш ранніх та історично найінформативніших повоєнних книг про економічний розвиток — «Етапи економічного поступу» — у передмові до нового видання 1991 року стверджував, що Малайзія і Таїланд ішли за Кореєю і Тайванем до технологічної зрілості⁴. У суперечці про Східну Азію всі почали виходити за межі своєї компетенції, намагаючись узяти гору в дебатах.

Незгода з приводу природи економічного розвитку стала можливою через продовження швидкого зростання в регіоні. Проте на початку 80-х Бразилія — приклад надзвичайно швидкого росту 60–70-х років для Латинської Америки — продемонструвала, як небезпечно судити про економічний розвиток виключно за показниками росту. Бразилія мала єдину потужну економіку поза межами Східної Азії, яка спромоглася зростати на понад 7 % за рік упродовж більш ніж чверті століття⁵. Попри це, з початком боргової кризи 1982 року в Латинській Америці, Бразилія обвалилася під тиском знецінення валюти, інфляції та кількох років без жодного росту. Виявилося, що надто велика частина попереднього бразильського зростання була викликана боргом та не перейшла у справжню продуктивну й конкурентоспроможну економіку.

Від 1997 року для економіки семи країн, приріст котрих складав щонайменше 7 % на рік за чверть століття — Японії, Кореї, Тайваню, Китаю, Малайзії, Індонезії і Таїланду, — у Східній Азії настав період відплати, позаяк розгорнулася азійська фінансова криза. На той момент Японія вже сформувала зрілу економіку, яка зустрілася з новим набором структурних проблем построзвитку, продемонструвавши куди меншу здатність реагувати на початковий виклик накопичення багатства. Корея, Тайвань і Китай, однак, і далі перебували у фазі гонитви за розвитком. Ці держави або не зазнали впливу азійської кризи, або швидко оговталися та повернулися до жвавого зростання й технологічного поступу. Однак Малайзія, Індонезія і Таїланд виявилися цілковито збитими з курсу. Вони страждали від знецінення валюти, інфляції та надто низького зростання економіки. Важливою ознакою є те, що сьогодні Індонезія і Таїланд мають ВВП лише 3000 та 5000 доларів на душу населення відповідно та вирізняються високим рівнем бідності, тоді як Корея і Тайвань демонструють приблизний дохід у 20 тис. доларів на

людину. А на кінець Другої світової війни всі ці країни були однаково бідними⁶.

Азійська криза продемонструвала, що послідовні втручання у межах державної політики насправді виробили відмінність між довготривалим успіхом та поразкою в економічному розвитку Східної Азії. У Японії, Кореї, на Тайвані та в Китаї уряди радикально реструктурували сільське господарство після Другої світової війни, сфокусувалися на спробах модернізації виробництва та підпорядкували свої фінансові системи двом завданням. Відповідно, вони змінили структуру своєї економіки в спосіб, який унеможливив повернення до попередніх етапів розвитку. В державах Південно-Східної Азії — попри доволі тривалі періоди вражаючого зростання — уряди не вдалися до фундаментальної реорганізації сільського господарства, не створили глобально конкурентоспроможних виробничих підприємств і при цьому дослухалися до кепських порад із боку вже багатих країн щодо відкриття фінансового сектора на ранньому етапі. Японський економіст Йошихара Куніо у 80-х роках попереджав, що держави Південно-Східної Азії ризикували стати «безтехнологічними» націями, що розвиваються. На жаль, саме так і сталося, і вони відкотились назад, коли їхні інвестиційні фонди вичерпалися. Якщо коротко, вибір кожної окремої політичної стратегії спричинив — і, ймовірно, надалі поглиблюватиме — розрив у розвитку азійського регіону⁷.

Реальність двох Східних Азій

Стратегії — сільськогосподарські, виробничі та фінансові, — які визначають успіх чи поразку, були закладені за десятиліття до початку дискусії 80–90-х про «азійське диво». Ці стратегії і розглядаються в цій книзі. Вона починається з аналізу радикального перерозподілу сільськогосподарських угідь у Японії, Кореї, Китаї та на Тайвані в 40-х та на початку 50-х років. Земля була найбільшою політичною проблемою Східної Азії після Другої світової війни, тому обіцянки земельної реформи стали базою для становлення комуністичних режимів у Китаї, Північній Кореї та В'єтнамі. Попри це, в названих соціалістичних країнах домашнє фермерство

було пізніше замінено (з ідеологічних причин) колективізацією, що призвело до стагнації або падіння. У Японії, Південній Кореї та на Тайвані базований на домашньому господарстві перерозподіл було здійснено мирним шляхом, і він втримався. Саме це викликало тривалий сільський «бум», який став загальним каталізатором економічної трансформації.

У повоєнний період у Південно-Східній Азії багато розмов точилося також про якомога більш справедливий розподіл землі, нові сільськогосподарські послуги для підтримки фермерів та надання доступних сільських кредитів. Було запущено забагато програм реформування. Але реальний ефект від цього лише частково забезпечив розвиток північного сходу регіону. Саме звідси бере початок розмаїття Східної Азії. Неспроможність лідерів південно-східних країн здолати проблеми сільського господарства і зробила їх загальний розвиток надзвичайно складною справою та заклала майбутні політичні поразки.

Прикметний факт: ще й 60 років потому земля залишилася вагомою політичною проблемою для Філіппін, Індонезії і Таїланду, і тільки трохи меншою — для Малайзії, позаяк багаті природні ресурси країни пом'якшують її несприятливі агрокультурні показники. Перша частина цієї книги вивчає питання ваги сільського господарства, частково завдяки подорожам до Японії та на Філіппіни.

Друга частина переходить до ролі виробництва. Вона досліджує, в який спосіб Японія, Корея, Тайвань і Китай удосконалили шляхи поєднання субсидій та протекціонізму виробників, — відповідно, дбаючи про їхній розвиток, — із конкуренцією та «експортною дисципліною», що дали їм змогу продавати свою продукцію на міжнародному ринку й у такий спосіб домогтися конкурентоспроможності на глобальному. Так було вирішено традиційне питання політики субсидіювання та протекціонізму, яка полягала в тому, що підприємці привласнювали фінансові заохочення, але не виправдовували очікувань стосовно полегшення праці й виготовлення конкурентоспроможних товарів. Підприємства втратили можливість ховатися за тарифами та іншими бар'єрами й постачати продукцію лише на захищений внутрішній ринок, оскільки протекція, субсидії та кредити залежали від збільшення обсягів експорту. Підприємства, які

не відповідали встановленим експортним показникам, були позбавлені щедрих дарів держави та змушені зливатися з більш успішними компаніями — чи іноді навіть оголошувати банкрутство. У такий спосіб утворення компаній світового рівня стало врешті-решт слугувати за виправдання суттєвих інвестицій з боку держави.

Це другий аргумент, стосовно якого існувала значна розбіжність у політиці країн Південно-Східної Азії, з одного боку, та Північно-Східної Азії і Китаю — з другого. У випадку південно-східних азійських народів провідні підприємці були аж ніяк не менш здібними, ніж в інших країнах, але уряди не змогли заохотити їх до виробництва та не спонукали до експортної дисципліни. Замість цього існували виробничі проекти в державному секторі, але з незначною конкуренцією між фірмами та без зобов'язань до експорту. Як результат, уряди отримали дуже незначну вигоду з усіх форм політичного інвестування у виробництво. Під час буму 80–90-х нездатність генерувати природні виробничі та технологічні здібності приховувалася за рахунок отримання значних прямих фінансових впливань з-за кордону, більша частина яких сконцентрувалася на опрацюванні даних у межах розвинутих секторів виробництва. Однак на тлі азійської кризи промислова різниця між Південно-Східною та Північно-Східною Азією стала очевидною. Південно-Східна Азія практично не має публічно визнаних у світі й глобально конкурентоспроможних виробничих підприємств. Сингапурський Tiger Beer, тайські Singha Beer та Chang Beer — максимум, до якого можемо наблизитися, якщо говорити про загальновизнані південно-східні індустриальні бренди, й ці броварники навіть не є справжніми *виробниками*. Без власних успішних, великих, брендovаних компаній економіка Південно-Східної Азії залишилася технологічно залежною від мультинаціональних економік, перебиваючись як підрядник на нижчих рівнях міжнародного харчового ланцюжка. Спосіб, у який уряди стали — або не стали — господарями власної промислової долі, вивчається у частині 2, в подорожах до Кореї та Малайзії, з оглядом їхніх відповідних зусиль у спробах навчитися виробляти чавун і автомобілі.

У частині 3 розглядається фінансова політика. В успішних східно-азійських державах фінансова структура була визначена

необхідністю досягти мети за допомогою трудомісткого, мало-масштабного сільського господарства і здобути виробничі навички. До цього фінансові системи Японії, Кореї, Тайваню та Китаю перебували під пильним державним наглядом і контроль міжнародних потоків капіталу зберігався аж до досягнення прогресивного етапу розвитку. Основний механізм фінансової підтримки політичної мети з боку держави містився у банківських позиках, які визначали експортну дисципліну виробників. Фірми були змушені демонструвати замовлення на експорт, щоб забезпечити собі кредитування.

У вузькому колі показники експорту також подають сигнали банкам відносно того, чи будуть їхні позики згодом повернуті, позаяк експортери від початку майже завжди ведуть бізнес краще за внутрішні фірми. Для фінансування розвитку відсоткова ставка для банківських депозитів у Північно-Східній Азії та в Китаї була встановлена на рівні нижчому, ніж для ринку, як форма прихованого оподаткування, яка допомагала виплачувати субсидії сільському господарству та промисловості. Це заохочувало встановлення нелегальних інституцій, що приймали депозити, але ці так звані «неофіційні біржі» ніколи не витягували з банків стільки коштів, щоб це могло їх дестабілізувати.

У Південно-Східній Азії, так само, як і в Північно-Східній держави були благословенні високими рівнями заощаджень у їхніх банківських системах. Але уряди спрямували неабиякі інвестиції на невинуваті заходи — в першу чергу на низьковрожайне екстенсивне сільське господарство і компанії, що концентрувалися не на виробництві або ж на виробництві для захищених внутрішніх ринків. До того ж, держави Південно-Східної Азії надалі погіршили свої перспективи розвитку, коли послухалися порад багатих країн відносно дерегуляції банківської справи, відкриття фінансових ринків і зняття контролю з капіталу. Такі самі поради пропонувались Японії, Кореї, Тайваню та Китаю на початку їхнього розвитку, але вони розсудливо опирались якомога довше. Надто рання фінансова дерегуляція у Південно-Східній Азії призвела до зростання банків, контрольованих родинним бізнесом, які не робили нічого для підтримки експортного виробництва і були помічені

в численних випадках нелегального надання позик компаніям, з якими мали зв'язки. Це історія банків, захоплених вузькими інтересами приватного сектору, чиї завдання майже не пов'язувалися з національним економічним розвитком. Цей процес також спостерігався у Латинській Америці та, ще зовсім недавно, в Росії. Деталі хибної фінансової лібералізації у Південно-Східній Азії розглядаються під час подорожі до Джакарти, столиці Індонезії, де новий фінансовий сектор виріс, мов гриб, напередодні азійської фінансової кризи.

Країни, що розглядаються

У цій книзі я вдався до деяких спрощень, щоб не послабити центральні меседжі та викласти історію на сотні-другий сторінок. Одне з таких спрощень стосується того, чому деякі з азійських країн залишилися поза оповіддю. Оскільки це книжка про стратегії розвитку, завдяки яким вдалося досягти хоча б незначного успіху, регіональні фейлдістейтс* у цьому списку не з'являються. Північна Корея, Лаос, Камбоджа, М'янма і Папуа Нова Гвінея, які були майже останні в рейтингах Індексу людського розвитку ООН⁸, у цій книзі не розглядаються. Причини поразки цих держав різні, але вони мають одну спільну характеристику: усі політично та економічно замкнені. На різних рівнях, але ці держави знову повторюють старі уроки Китаю перед 1978 роком, Радянського Союзу та Індії перед 1991-м: якщо країна не торгує та не контактує із зовнішнім світом, вона не в змозі перемогти у грі в розвиток. Ця книжка також обмежується пов'язаними з поступом викликами, з якими зіштовхуються країни, які я називаю «порядними». Вона ігнорує два основні офшорні фінансові центри східної Азії — Гонконг та Сингапур (точнішим визначенням для них буде «портові офшорні центри», зважаючи на їх подвійну роль як судноплавних хабів). Нафтова мікродержава Бруней та традиційний для Східної Азії центр азартних ігор Макао також залишені поза текстом.

* Фейлдістейтс — від *англ.* failed states — неспроможні держави. Термін використовується на позначення держав, що не здатні підтримувати своє існування як життєздатні економічні та політичні одиниці. — *Прим. ред.*

Як зазначалося, забагато беззмістовних та глибоко марних дебатів точилося протягом років і підкріплювалося порівняннями розвитку, скажімо, Гонконгу та Китаю, або Сингапуру та Індонезії. Світовий банк завжди їх спричиняв, і я не планую додавати до вже наявних суперечливих даних більшої плутанини. Офшорні центри не є нормальними державами. На світовій арені вони змагаються шляхом спеціалізації на торгівлі та фінансових послугах і тішаються нижчим рівнем структурних накладних витрат порівняно з іншими країнами, що мають більш розсіяне й численне населення та сільськогосподарський сектор, який гальмує продуктивність⁹. Нижчі накладні витрати для офшорних центрів означають також, що вони мають вбудовану фіскальну перевагу. Однак вони ніколи не можуть існувати в ізоляції — у строгому сенсі слова, позаяк є паразитичними й мусять мати одного або кількох хазяїв, з рук яких харчуються¹⁰.

Острів Тайвань обговорюється — у політично некоректній, але економічно важливій манері — як окрема держава. Попри те, що більшістю урядів світу Тайвань визнається лише як провінція Китайської Народної Республіки, від 1949 року він функціонував як політично і економічно незалежна одиниця. До цього острів півстоліття був японською колонією. Попри чисельність населення в понад 23 мільйони, Тайвань має виразнішу порівняно з материковим Китаєм історію розвитку, що демонструє певні вражаючі, хоч і недостатньо висвітлені подібні риси, особливо зважаючи на спільний досвід війни Гоміньдану* й політиків-комуністів з материковими бюрократами в 30–40-х. Структура книги дає змогу обговорити обидва аспекти економічної історії Тайваню.

Те, що ми пропускаємо історії фейлд стейтс та офшорних центрів і говоримо про Тайвань, означає, що нам залишається розглянути економіку дев'яти значних східно-азійських країн: північно-східну групу на чолі з Японією та її двома колишніми колоніями Південною

* Гоміньдан — перша владна політична партія в історії Республіканського Китаю, існує з 1912 року. Партія вела збройну боротьбу з генералами Бейяньського угруповання (1912—1928) та пізніше з Комуністичною партією Китаю, намагаючись здійснювати керівництво всією країною. Боротьба з останньою набула форми громадянської війни. Гоміньдан зазнала поразки (1949) та була змушена перебратися на Тайвань. — *Прим. пер.*

Кореєю і Тайванем; групу Південно-Східної Азії з Таїландом, Малайзією, Індонезією та Філіппінами; Китай і В'єтнам. Останній, однак, виключено з цієї третьої «посткомуністичної» групи, щоб іще більше спростити структуру книги. Я прошу вибачення у в'єтнамських читачів, про чию країну я аж ніяк не можу говорити як про таку, що має щось спільне з Китаєм, окрім певних структурних економічних меж, які утворилися в результаті поступового реформування комуністичної держави. Китай і питання того, як стратегія економічного розвитку країни відрізняється від аналогічної стратегії Японії, Кореї і Тайваню, здебільшого розглядатимуться у частині 4, присвяченій піднесенню другої на сьогоднішній день в Азії економіки. А втім, деякі історичні аспекти розвитку Китаю будуть розглянуті раніше, оскільки їх можна вивчати лише в ширшому контексті історії розвитку Східної Азії. Кампанія за земельну реформу і рання стратегія сімейного сільського господарства Комуністичної партії Китаю, слідом за якими відбувся перехід до колективізації, розглядаються в частині 1. Історії сільського господарства після 1978 року знову буде присвячено частину 4. Політична стратегія індустріалізації Китаю до 1949 року вивчається в частині 2, оскільки вона безпосередньо пов'язана з пізнішим досвідом Тайваню, позаяк Гоміньдан та вищі посадові особи, які здійснювали планування економіки, втекли на острів наприкінці громадянської війни в Китаї. Окремо індустріалізація Китаю після 1949 року обговорюється в частині 4, так само, як і майже всі аспекти фінансової політики Китаю.

На задньому плані

З усіх чинників впливу на економічний розвиток, які прямо не стосуються розглянутого у цій книзі політичного фокусування на сільському господарстві, виробництві і фінансах, найбільш важливим, імовірно, є демографія. Вік і кількість населення країни істотно впливають на потенціал її розвитку. Праця як внесок у економіку, — теж своєрідна форма «капіталу», — так само, як гроші, й значне число населення працездатного віку відносно дітей та осіб пенсійного віку підвищує можливості для швидкого росту. Стрімке зниження рівня смертності — особливо серед дітей — і швидке